

Serbest Cumhuriyet Fırkası

Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin 3 Haziran 1925'te kapatılmasından sonra 1930'a gelinceye kadar ülkede yeni bir parti kurulmadı. **Cumhuriyet Halk Partisi** tek parti olarak varlığını sürdürdü. Oysa 1925'ten 1930'a kadar geçen beş yıllık süre içinde gerek yurt içinde gerekse yurt dışında önemli gelişmeler oldu. Ülkeyi çağdaş dünyanın bir parçası hâline getirebilmek için kılık-kıyafet devrimi, tekke ve zaviyelerin kapatılması, Anayasadan dinle ilgili hükümlerin çıkarılması, Medeni yasanın kabul edilmesi, Arap alfabesinin bırakılması gibi oldukça önemli adımlar atıldı. Bunların yanında 1929'da Amerika'da başlayıp kısa sürede tüm dünyayı etkileyen iktisadi bunalım Türkiye'yi de etkiledi. Ekonomi tarıma dayalı olduğu için en çok çiftçiler etkilendi. Çünkü tarım ürünlerinin fiyatları düştü. Dışarıya ürün satımı zorlaştı. Atatürk yaptığı yurt gezilerinde bunu açıkça gördü. Halk hükümeti eleştiriyor fakat sesini duyuramıyordu. Hükümetin alternatifi olmadığı için o da eleştirilere kulak tıkıyor saptadığı yolda yürüyordu. Oysa Cumhuriyetin öngördüğü demokratik bir devlet düzeninin oluşturulabilmesi için halkın duygu ve düşüncelerini açıklayacağı kanalların açılması zorunluydu. Bunun yolu da tek partili bir düzenden çok partili düzene geçmekti. Böylece iktidarda bulunanların çalışmaları yakından izlenecek ve denetim altına alınacak, alternatifsiz olmadıkları görülecekti. Bunu da ancak bir muhalefet partisi yapabilirdi. Henüz devrimler yerine oturmadığı ve tamamlanmadığı için kurulacak muhalefet partisinin devrimlere karşı bir zihniyette olmaması gerekiyordu. Terakkiperver Cumhuriyet Partisi bu konuda kötü bir deneme olmuştu. Hükümet Başkanlığı, Meclis Başkanı görevlerinde bulunmuş olan ve hâlen Paris'te Büyükelçilik görevini sürdüren **Fethi Bey**, Temmuz 1930'da İstanbul'a gelmişti. Mustafa Kemal Meclisin tatile girmesinden yararlanarak Temmuz'da Yalova'ya gitmişti. Fethi Bey Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret etmek istedi. Atatürk bu isteği olumlu karşıladı. Görüşmelerde Atatürk, Fethi Bey'e bir siyasi parti kurmasını önerdi. Öneriyi kabul eden Fethi Bey vakit geçirmeden parti kurma hazırlığına başladı. 9 Ağustos 1930'da Atatürk'e bir mektup yazarak "...tam ve hakiki Cumhuriyetçi tam anlamıyla laik ve fakat Cumhuriyet Halk Partisinin mali, iktisadi ve iç politikalarının birçok, noktalarına karşı olan ayrı bir parti ile siyasal mücadele sahnesine atılmak istiyorum." diyerek yeni bir parti kurmak istediğini belirtti. Atatürk de 11 Ağustos 1930'da verdiği yanıtta "Memnuniyetle tekrar görüyorum ki Laik Cumhuriyet esaslarında beraberiz. Zaten benim siyasî hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur. Binaenaleyh Büyük Mecliste aynı temele dayanan yeni bir partinin faaliyete geçerek millet işlerini serbestçe tartışmasını Cumhuriyetin esaslarından sayarım." diyerek bu partinin kurulmasını uygun bulduğunu belirtti. 12 Ağustos 1930'da Fethi Bey'in liderliğinde Serbest Cumhuriyet Partisi İstanbul'da kuruldu. Atatürk bu partiye maddi destekte bulundu ve kimi Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekillerinin ve kız kardeşinin bu partiye geçmelerini sağladı. Parti Mecliste temsil edilme olanağına kavuştu. Partinin genel sekreterliğine Mustafa Kemal'in çok yakın arkadaşı olan **Mehmet Nuri (Conker)** getirildi. Parti kısa sürede yurt yüzeyine yayıldı. **Ahmet Ağaoğlu** tarafından hazırlanan parti programı, Fethi, Nuri, **Reşit Galip** ve Tahsin Bey tarafından gözden geçirildi ve Atatürk'e sunuldu. Atatürk'ün özel kişilerin gücünün yetmeyeceği ekonomik girişimlerin devletçe yapılmasını, kadınlara da seçme hakkının verilmesini öngören hükümlerin programa eklenmesini istedi. 11 maddeden oluşan Serbest Parti Programında, partinin **Cumhuriyetçilik**, Milliyetçilik ve **Laiklik** esasına bağlı olduğu, vergilerin, bireylerin iktisadi girişim yeteneklerini sarsmayacak, halkın gücünü aşmayacak düzeye indirileceği, yolsuzlukların kaldırılacağı büyük bayındırlık girişimlerinin yükünün bir nesle yüklenmesinden kaçınılacağı, paranın değerinin saptanarak yabancı sermayenin ülkeye girişinin sağlanacağı, milletin refahına mali, iktisadi girişimine engel olan hükümet müdahalelerinin kabul edilmeyeceği, ekonomik yaşamın canlanmasında her türlü girişimciye olanak tanınacağı, Cumhuriyetin yararı için kimi iktisadi işlerde bireylerin gücü yetmez ise devletin doğrudan müdahale edebileceği, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun hakkıyla

uygulanacağı, halkın hükümet dairelerindeki işlerinin hızla çözüme kavuşturulacağı, rüşvete suistimale karşı acımasızca mücadele edileceği, mahkemelerin hızlı çalışmasının sağlanacağı, bunun için sık sık teftişlerin yapılacağı, seçimlerin tek dereceli olacağı, kadınların da siyasî haklardan yararlanmalarının sağlanacağı, komşularla dostluk ilişkilerinin geliştirileceği, **Cemiyet-i Akvam** ile ilişkilerin yoğunlaştırılmasına özen gösterileceği belirtiliyordu. Ayrıca Parti tüzüğünde de çalışma özgürlüğünün, düşünce, “kelâm” ve toplanma özgürlüğünün benimsendiği, belediye ve vilayet idarelerinde halkın kendi işlerini kendilerinin görmesi ilkesinin kabul edildiği vurgulanıyordu. Görülüyor ki parti, Cumhuriyet Halk Partisinin Devletçiliğine karşı liberal esasları benimsemişti. Parti, Yarın ve Son Posta gazeteleri tarafından desteklendi. Fethi Bey partisinin politikasını halka anlatmak onun desteğini almak için 1930 yılı Eylül başlarında Ege Bölgesine bir gezi düzenledi. Bu gezide partisinin liberal politikasını açıklayacak ve **İsmet Paşa**’nın Sivas’ta yaptığı konuşmaya yanıt verecekti. Ancak İzmir’de büyük olaylar çıktı. Serbest Cumhuriyet Partisi yanlıları bir gazete binasını bastı, Cumhuriyet Halk Partisi binasının camlarını çerçevelerini kırdı. Ölenler yaralananlar oldu. Fethi Bey 24 Eylül 1930’da Cumhuriyet Halk Partisi’nin desteği ile Gümüşhane’den milletvekili seçildi. Ekim’de yapılan Belediye seçimleri sırasında da istenmeyen olaylar yaşandı. Terakkiperver Partisinde olduğu gibi devrim karşıtları bu partiye de dolmuştu. Belediye seçimleri sırasında yaşanan olayların tartışılması için Fethi Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bir önerge verdi. 15 Kasım 1930’da bu önerge Mecliste tartışıldı. Bu tartışmalarda gergin anlar yaşandı. Partili arkadaşlarıyla durum değerlendirmesi yapan Fethi Bey, partisini kapatmanın doğru olacağı sonucuna vardı. Nitekim 17 Kasım 1930’da “Gazi hazretleri ile siyasal alanda karşı karşıya” gelmeyi doğru bulmadığını belirten bir yazıyla **İçişleri Bakanlığına** başvurarak partisinin kapatılmasını istedi. Cumhuriyeti çok partili bir yaşama dönüştürmek amacıyla başlatılan bu hareket de ne yazık ki başarısızlıkla sonuçlandı. Ülkede yeniden tek partili sistem egemen oldu.

İhsan GÜNEŞ

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU, Ahmet, **Serbest Fırka Hatıraları**, Nebioğlu Yayınevi İstanbul.

EMRENCE, Cem, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

OKYAR, Ali Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, Yay. Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980.

OKYAR, Osman, SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet, **Fethi Okyar’ın Anıları**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1997.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)**, İstanbul 1952.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 3. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1995.

YETKİN, Çetin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, Karacan Yayınları, 1982.

Son Posta

Milliyet

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/serbest-cumhuriyet-firkasi/?pdf=3377> adresinden erişilmiştir